

Дарон Аджемоглу, Джеймс Робинсън

ЗАЩО НАЦИИТЕ СЕ ПРОВАЛЯТ

Къде са корените на силата, просперитета и бедността

София, 2013

Преводът е направен по изданието:

Daron Acemoglu, James Robinson

WHY NATIONS FAIL:

THE ORIGINS OF POWER, PROSPERITY, AND POVERTY

Crown Business

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

Copyright © 2012 by Daron Acemoglu and James A. Robinson

© Жана Ценова, превод, 2013

© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-249-1

**ДАРОН
АДЖЕМОГЛУ**

**ДЖЕЙМС
А. РОБИНСЪН**

ЗАЩО НАЦИИТЕ СЕ ПРОВАЛЯТ

**КЪДЕ СА КОРЕНИТЕ НА СИЛАТА,
ПРОСПЕРИТЕТА И БЕДНОСТТА**

Превод от английски:
Жана Ценова

На Арда и Асу
Д.А.

На Мария Анхелика, мой живот и моя душа
Дж.Р.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР / 9

Защо египтяните излязоха на площад „Тахрир“, за да свалят Хосни Мубарак, и какво означава това за нашето разбиране на причините за просперитета и бедността

1. ТОЛКОВА БЛИЗКИ

И ПРИ ВСЕ ТОВА ТОЛКОВА РАЗЛИЧНИ / 15

Ногалес, Аризона, и Ногалес, Сонора, имат еднакъв народ, култура и география. Защо единият град е богат, а другият беден?

2. ТЕОРИИ, КОИТО НЕ РАБОТЯТ / 59

Бедните страни са бедни не заради тяхната география или култура, и не защото техните лидери не знаят кои политики ще направят богати гражданите им

3. КАК ВЪЗНИКВАТ ПРОСПЕРИТЕТЪТ И БЕДНОСТТА / 87

Как просперитетът и бедността се определят от стимулите, създавани от институциите, и как политиката определя какви институции има дадена нация

4. ДРЕБНИ РАЗЛИКИ И КРИТИЧНИ СТЕЧЕНИЯ НА ОБСТОЯТЕЛСТВА: ТЕЖЕСТТА НА ИСТОРИЯТА / 119

Как институциите се променят чрез политическите конфликти и как миналото формира настоящето

5. „ВИДЯХ БЪДЕЩЕТО И ТО РАБОТИ“ :**РАСТЕЖЪТ ПРИ ЕКСТРАКТИВНИ ИНСТИТУЦИИ / 151**

Кое е общото между Сталин, цар Шяам, Неолитната революция и градовете-държави на маите и как то обяснява защо сегашният икономически растеж на Китай не може да е траен

6. ДРЕЙФЪТ / 183

Как институциите се развиват с времето, като често започват да се различават значително една от друга

7. ПОВРАТНАТА ТОЧКА / 217

Как през 1688 г. една политическа революция променила институциите в Англия и довела до Индустриалната революция

8. НЕ НА НАШАТА МОРАВА: БАРИЕРИ ПРЕД РАЗВИТИЕТО / 253

Защо политическите властимащи в много нации оказали съпротива на Индустриалната революция

9. РАЗВИТИЕ, ОБЪРНАТО В ОБРАТНА ПОСОКА / 289

Как европейският колониализъм причинил обедняването на големи части от света

10. РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА ПРОСПЕРИТЕТА / 323

Как някои части от света поели по по-различни пътища към просперитет в сравнение с Великобритания

11. БЛАГОПРИЯТНИЯТ КРЪГ / 355

Как институциите, които насърчават просперитета, създават положителна обратна връзка, осуетяваща усилията на елитите да ги разрушат

12. ПОРОЧНИЯТ КРЪГ / 393

Как институциите, които създават бедност, генерират отрицателна обратна връзка и остават трайно

13. ЗАЩО ДНЕС НАЦИИТЕ СЕ ПРОВАЛЯТ / 429

Институциите, институциите, институциите

14. РАЗБИВАНЕТО НА МАТРИЦАТА / 469

Как няколко страни промениха икономическата си траектория, променяйки своите институции

15. РАЗБИРАНЕТО НИ**НА ПРОСПЕРИТЕТА И БЕДНОСТТА / 495**

Как светът би могъл да е различен и как това разбиране може да обясни защо повечето опити за борба с бедността са се проваляли

Благодарности	537
Библиографски бележки и източници	539
Показалец	559

ПРЕДГОВОР

ТАЗИ КНИГА РАЗГЛЕЖДА ОГРОМНИТЕ РАЗЛИЧИЯ В ДОХОДИТЕ И СТАНДАРТТЕ НА ЖИВОТ, КОИТО ОТДЕЛЯТ БОГАТИТЕ ДЪРЖАВИ, КАТО НАПРИМЕР САЩ, ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И ГЕРМАНИЯ, ОТ БЕДНИТЕ, КАТО НАПРИМЕР НАМИРАЩИТЕ СЕ В СУБСАХАРСКА АФРИКА, ЦЕНТРАЛНА АМЕРИКА И ЮЖНА АЗИЯ.

Докато пишем този предговор¹, в Северна Африка и Средния изток нахлу Арабската пролет. Тя започна от т.нар. Жасминова революция, която тръгна от общественото възмущение, изригнало след самозапалването на уличния търговец Мохамед Буазизи на 17 декември 2010 г. На 14 януари 2011 г. президентът Зине Ел Абидине Бен Али, който управляваше Тунис от 1987 г., подаде оставка, но вълненията не спряха. Революционният кипещ срещу управлението на привилегирания елит в Тунис се засили и вече се разпространява и в останалите страни от Средния изток. Хосни Мубарак, който управлява Египет с твърда ръка близо трийсет години, бе свален на 11 февруари 2011 г. Каква ще бъде съдбата на режимите в Бахрейн, Либия, Сирия и Йемен остава неизвестно.

Причина за недоволството в тези страни е бедността. Средният египтянин има доход, възлизащ на около 12% от този на средния гражданин на Съединените щати, и продължителност на живота с 10 години по-малка от тази на американеца; 20% от населението на Египет живее в крайна бедност. Макар че тези разлики са значителни, всъщност те са доста малки в сравнение с различията между САЩ и най-бедните държави в света, например Северна Корея, Сиера Леоне и Зимбабве, където повече от половината от населението тъне в нищета.

¹ Книгата излиза от печат през 2012 г. – Б.изд.

Защо Египет е толкова по-беден от Съединените щати? Кое пречи на египтяните да станат по-богати? Дали бедността на Египет е неизменна или тя може да се изкорени? За да разберем това, е логично да видим какво мислят самите египтяни за своите проблеми и за причините, поради които въстанаха срещу режима на Мубарак. Ноха Хамед, двацет и четири годишна служителка в рекламна агенция в Кайро, изразява ясно своята позиция, участвайки в демонстрациите на площад „Тахрир“: „Страдаме от корупция, гнет и лошо образование. Живеем в корумпирана система, която трябва да се промени.“ Друг участник в протестите, Мосааб Ел Шами, двацетгодишен студент по фармацевтика, подкрепя думите ѝ: „Надявам се към края на настоящата година да изберем правителство, у нас да започнат да се прилагат всеобщите права на човека и да се сложи край на корупцията, обхванала страната ни.“ Протестиращите на площад „Тахрир“ говорят единодушно за корупцията на правителството, за неговата неспособност да осигурява услуги на обществото и за липсата на равни възможности в тяхната родина. Както пише в „Туитър“ на 13 януари 2011 г. бившият директор на Международната агенция за атомна енергия Мохамед Ел Барадей: „Тунис: репресия + липса на социална справедливост + отхвърляне на каналите за мирна промяна = тиктакаща бомба.“ Както египтяните, така и тунизийците разбират, че техните икономически проблеми се дължат основно на липсата на политически права. Когато протестиращите започнаха да формулират по-систематично своите искания, първите дванайсет непосредствени искания, поставени от софтуерния инженер и блогър Уаел Халил, изявил се като един от лидерите на египетското протестно движение, имаха за цел политическата промяна. Въпроси като повишаване на минималната работна надница бяха оставени на заден план.

Според египтяните някои от нещата, които задържат развитието им, са неефективната и корумпирана държава, обществото, което не им позволява да приложат своя талант, амбиция и изобретателност, и лошото образование. Освен това обаче те съзнават, че корените на тези проблеми са политически. Всички икономически пречки, с които се сблъскват, произтичат от на-

чина, по който политическата власт в Египет се упражнява и е монополизирана от един тесен елит. Това, както разбират те, е първото нещо, което е необходимо да се промени.

И все пак в това свое разбиране протестиращите от площад „Тахрир“ се различават силно от конвенционалната мъдрост по този въпрос. Когато разсъждават защо една държава като Египет е бедна, повечето учени и коментатори подчертават съвсем други фактори. Някои подчертават, че бедността на Египет се определя на първо място от неговото географско положение, от факта, че страната е предимно пустинна и страда от суша, както и от факта, че нейните почви и климат не позволяват да се развива продуктивно земеделие. Други пък изтъкват културни характеристики на египтяните, които уж не благоприятстват икономическото развитие и просперитета. Египтяните, твърдят те, не притежават онзи вид трудова етика и културни черти, които са позволили на останалите народи да просперираат, а вместо тях са възприели ислямски вярвания, които са несъвместими с икономическия успех. Трети подход – този, който преобладава сред икономистите и ерудитите в политическите науки – тръгва от представата, че управляващите в Египет просто не знаят какво е нужно да направят, за да стане страната им богата, и че в миналото са следвали неправилна политика и погрешни стратегии. Ако управляващите получат точния съвет от точните съветници, те ще постигнат просперитет. Според тези учени и ерудити фактът, че Египет е бил управляван от тесен елит, забогатяващ за сметка на обществото, е ирелевантен за разбирането на икономическите проблеми на страната.

В нашата книга ще докажем, че са прави египтяните от площад „Тахрир“, а не въпросните учени и коментатори. Всъщност Египет е беден тъкмо защото е бил управляван от тесен елит, който е организирал обществото за своя собствена изгода и за сметка на огромната маса хора. Политическата власт е била концентрирана в ръцете на един тесен кръг и е била използвана за създаването на огромно богатство за онези, които я притежават. Така бившият президент Мубарак е натрупал истинско състояние от 70 милиарда долара. Губещ е бил египетският народ, както и сам прекрасно разбира това.

Ние ще покажем, че тази интерпретация на египетската бедност – интерпретацията на обикновените хора – предлага принципно обяснение на въпроса защо са бедни бедните държави. Независимо дали става дума за Северна Корея, за Сиера Леоне или за Зимбабве, ние ще покажем, че бедните държави са бедни поради същата причина, поради която е беден и Египет. Държави като Великобритания и Съединените щати са станали богати, защото техните граждани са свалили елитите, които са контролирали властта, и са създали общество, в което политическите права са разпределени в много по-широки слоеве, в което правителството е било отговорно и се е отчитало на гражданите и в което голямата маса хора са могли да се възползват от благоприятните икономически възможности. Ще покажем, че за да разберем защо днес има толкова голямо неравенство в света, е необходимо да се поровим в миналото и да изследваме историческата динамика на обществата. Ще видим, че причината, поради която Великобритания е по-богата от Египет, е, че през 1688 г. Британия (или по-точно Англия) е преживяла революция, която е трансформирала политиката, а по този начин и икономиката на нацията. Народът се е борил и е спечелил повече политически права и ги е използвал, за да разшири своите икономически възможности. В резултат е възникнала напълно различна политическа и икономическа траектория, кулминация на която е била Индустриалната революция.

Индустриалната революция и технологиите, разгърнати от нея, не стигат до Египет, тъй като той е под контрола на Османската империя, която третира страната по същия начин, както ще го прави фамилията Мубарак по-късно. Османското управление в Египет е свалено от Наполеон Бонапарт през 1798 г., но после страната пада под контрола на британския колониализъм, който също като Отоманите не се интересува особено от това да насърчава просперитета на Египет. Макар че египтяните се освобождават от властта на Османската и на Британската империя, а през 1952 г. свалят и своята монархия, това не са революции, подобни на английската от 1688 г. Те не толкова трансформират основно политиката в Египет, колкото издигат на власт друг елит, също толкова незаинтересован от постигането

на просперитет за обикновените египтяни, колкото Отоманите и британците. Ето защо основната структура на обществото не се променя и Египет си остава беден.

В нашата книга ще изследваме как тези модели се възпроизвеждат във времето и защо понякога се променят, както става в Англия през 1688 г. и във Франция с революцията от 1789 г. Това ще ни помогне да разберем дали ситуацията в Египет се е променила днес и дали революцията, която свали от власт Мубарак, ще доведе до нов набор от институции, годни да донесат просперитет на обикновените египтяни. Египет е преживявал революции в миналото, които не са променяли нещата, защото хората, които са възсядали революциите, просто са поемали властта от онези, които са измествали, и са възпроизвеждали системата. За обикновените хора е наистина трудно да получат реална политическа власт и да променят начина, по който функционира тяхното общество. Ала това е възможно и ние ще видим как е станало то в Англия, Франция и Съединените щати, а също и в Япония, Ботсвана и Бразилия. По принцип, за да стане богато едно бедно общество, е необходима такава политическа трансформация. Има данни, че тя може да се извърши в Египет. Реда Метуали, още един протестиращ от площад „Тахрир“, твърди: „Сега виждаме как се обединяват мюсюлмани и християни, виждаме как се обединяват стари и млади, всички искат едно и също.“ Ние ще видим, че такова широко движение в обществото е ключова част от процесите, извършени в тези различни политически трансформации. Ако разберем кога и защо се извършват такива преходи, ще можем да оценим по-добре и кога да очакваме провалите на подобни движения, каквито често са се случвали в миналото, а също и кога можем да се надяваме, че те ще имат успех и ще подобрят живота на милиони души.